

Л. Д. Троцький

Незалежність України та сектантська плутанина

30 червня 1939 р.

Перша публікація: 30 червня 1939 р., «Бюлетень опозиції (більшовиків-ленінців)», №79–80.

Переклад українською: Переклад Андрія Іщенка.

Опубліковано українською секцією Marxists.org: У лютому 2024 р.

В одному з американських сектантських журнальчиків, які харчуються крихтами зі столу Четвертого Інтернаціоналу і відплачують за це чорною невдячністю, я випадково натрапив на статтю, присвячену українському питанню [Англійський переклад статті Троцького («Про українське питання») був надрукований у газеті «Socialist Appeal» («Соціалістичний заклик», видання лівого крила Соціалістичної партії Америки, а згодом – троцькістської Соціалістичної робітничої партії) від 9 травня 1939 р. Стаття наразилась на критику Х'юго Ойлера, на яку Троцький відповідає цією статтею («Незалежність України та сектантська плутанина»)]. Яка плутанина! Автор-сектант, звичайно, противник гасла незалежності радянської України. Він за міжнародну революцію і за соціалізм, – але «загалом і в цілому». Він звинувачує нас у забутті інтересів СРСР та у відступі від концепції перманентної революції. Він оголошує нас центристами. Критик дуже суворий, ледве не безжалісний. На жаль, він нічого не розуміє (назва журналу «Марксист» звучить досить-таки іронічно). Його нерозуміння має, однак, такі завершені, майже класичні форми, що воно може допомогти нам краще і повніше висвітлити питання.

«Якщо робітники в радянській Україні повалять сталінізм і відновлять справді робітничу державу, – така вихідна позиція критика, – чи повинні вони справді

відокремитися від Радянського Союзу? Ні», і т. д. «Якщо пролетарі скинуть сталінізм»... то стане видніше, що робити. Але раніше треба скинути сталінізм. А для цього не треба закривати очей на зростання сепаратистських тенденцій в Україні, а дати їм правильне політичне визначення.

«Не повертатися спиною до Радянського Союзу, – продовжує автор, – але відродити і відновити його як могутню фортецю світової революції – такий шлях марксизму». Реальний хід розвитку мас, у цьому випадку – національно пригноблених, наш розумник замінює міркуванням про найкращі шляхи розвитку. За цим методом, але з більшою послідовністю, можна сказати: «не оборона виродженого Радянського Союзу є нашим завданням, а переможна світова революція, яка весь світ перетворить на Радянський Союз» і т. д. Такі афоризми дешево вартують.

Наш критик неодноразово повторює наші слова про те, що доля незалежної України невід’ємно пов’язана з міжнародною пролетарською революцією. З цієї абеткової для марксиста загальної перспективи він примудряється, однак, зробити рецепт вичікувальної пасивності і національного нігілізму. Перемога пролетарської революції у всесвітньому масштабі є результатом багатьох рухів, кампаній і сутичок, а зовсім не завершеною передумовою для автоматичного вирішення всіх питань. Тоді пряма і смілива постановка українського питання в таких конкретних обставинах полегшить згуртування дрібнобуржуазних і селянських мас навколо пролетаріату. Саме так було в Росії у 1917 р.

Наш автор може, щоправда, заперечити на це, що в Росії до Жовтня розгорталася буржуазна революція, а зараз соціалістична революція залишилась вже у минулому. Вимога, яка могла бути прогресивною в 1917 році, є реакційною тепер. Таке розмірковування, цілком у дусі бюрократів і сектантів, брехливе з самого початку до кінця.

Право націй на самовизначення є, звичайно, демократичним, а не соціалістичним принципом. Проте принципи справжньої демократії підтримуються і здійснюються в нашу епоху тільки революційним пролетаріатом; саме тому вони переплітаються з соціалістичними завданнями. Рішуча боротьба більшовицької партії за право пригноблених націй Росії на самовизначення надзвичайно полегшила пролетаріату завоювання влади. Пролетарський переворот ніби поглинув демократичні проблеми, перш за все аграрну і національну, надавши комбінований характер російській революції. Пролетаріат ставив собі вже соціалістичні задачі; але він не міг підняти враз на той самий рівень селянство і пригноблені нації (в більшості селянські), зайняті вирішенням своїх демократичних завдань. Звідси історично необхідні компроміси в аграрній царині, як і в національній. Незважаючи на економічну перевагу великого господарства, радянський уряд був змушений роздрібнити великі маєтки. Лише через кілька років він перейшов до колективного господарства, причому відразу зайшов занадто далеко наперед і виявився змушений ще через кілька років зробити поступку селянам у вигляді присадибних господарств, які в багатьох місцях мають тенденцію поглинати колгоспи. Найближчі етапи цього суперечливого процесу ще не вирішено заздалегідь.

Необхідність компромісу або, правильніше, ряду компромісів виникла і в галузі національного питання, шляхи якого так само далекі від прямолінійних, як і шлях аграрної революції. Федеративний устрій радянської республіки є компромісом між

централістичними потребами планового господарства і децентралістичними потребами розвитку націй, котрі пригноблювалися в минулому. Побудувавши робітничу державу на компромісному принципі федерації, більшовицька партія ввела в конституцію право націй на повне відокремлення, показуючи цим, що аж ніяк ще не вважає національне питання остаточно вирішеним. Автор критичної статті посилається на те, що керівники партії розраховували при цьому «переконати різні національності не виходити з федерації». Це правильно, якщо слово «переконати» розуміти не в сенсі логічних доказів, а в сенсі досвіду економічного, політичного і культурного співробітництва. Абстрактна агітація на користь централізму не має сама по собі великої сили. Федерація, як сказано, стала необхідним відходом від централізму. До цього треба додати, що самий зміст федерації зовсім не даний заздалегідь і назавжди. У залежності від об'єктивних умов федерація може рухатися в бік посилення централізму і, навпаки, в бік більшої самостійності національних частин. Політично питання полягає не в тому, чи вигідне «взагалі» співжиття різних національностей в одній державі, а в тому, усвідомила ця національність, на основі власного досвіду, вигоду своєї приналежності до цієї держави. Інакше сказати: яка з двох тенденцій у таких умовах перемагає у компромісному режимі федерації: доцентрова або відцентрова? Або ще конкретніше: чи вдалося Сталіну і його українським сатрапам переконати українські маси в перевагах московського централізму над українською самостійністю або не вдалося? Це питання має вирішальне значення. Тим часом наш автор навіть про нього не підозрює.

Чи хочуть українські народні маси відокремитися від СРСР? Відповісти на це запитання, на перший погляд, важко, бо український народ, як і всі інші народи СРСР, позбавлений якої б то не було можливості висловити свою волю. Але саме виникнення тоталітарного режиму і його все більш дикунське напруження, особливо в Україні, доводять, що справжня воля українських мас непримиренно ворожа радянській бюрократії. Вдосталь доказів того, що одним з найважливіших джерел ворожості є придушення української самостійності. Національні тенденції в Україні бурхливо прорвалися в 1917–1919 рр. Виявом цих тенденцій на лівому фланзі була партія боротьбистів. Важливим симптомом успішної ленінської політики в Україні виявилось злиття української більшовицької партії з організацією боротьбистів. Проте протягом наступного десятиліття відбувся фактичний розрив з боротьбистською групою, вождів якої піддавали переслідуванням. Старий більшовик Скрипник, чистокровний сталінець, був доведений у 1933 р. до самогубства за його начебто надмірне заступництво національним тенденціям. Фактичним «організатором» цього самогубства виявився сталінський посланець Постишев, який залишився після цього в Україні, як представник центральної політики. Незабаром, однак, і сам Постишев піддався опалі. Такі факти глибоко симптоматичні, бо виявляють силу тиску національної опозиції на бюрократію. Ніде чистки і репресії не набували такого масового і жорстокого характеру, як в Україні.

Величезне політичне значення має різкий поворот позарадянських українських демократичних елементів у бік від Радянського Союзу. Під час загострення української проблеми на початку цього року комуністичних голосів зовсім не було чути, зате досить гучно звучали голоси українських клерикалів і націонал соціалістів. Це означає, що пролетарський авангард, випустив український національний рух зі своїх рук і що він далеко пішов шляхом сепаратизму. Нарешті, показове значення мають і настрої української еміграції на американському континенті. Так, наприклад, у Канаді, де українці становили

головну масу компартії, з 1933 р. починається, як пише мені визначний учасник руху, різкий відплив українців, робітників і фермерів від комунізму до пасивності чи до націоналізму різних відтінків. Сукупністю своєю всі ці факти і симптоми говорять із переконливістю про зростаючу силу сепаратистських тенденцій в українських масах.

Це основний факт усієї проблеми. Він свідчить, що, незважаючи на величезний крок уперед, зроблений Жовтневим переворотом у сфері національних відносин, ізольована пролетарська революція у відсталій країні виявилася неспроможною розв'язати національне питання, особливо українське, яке по самій своїй суті має міжнародний характер. Термідоріанська реакція і коронована нею бонапартистська бюрократія відкинули трудящі маси і в національній сфері далеко в минуле. Український народ у масі своїй незадоволений своєю національною долею і хоче радикально змінити її. З цього факту повинен виходити революційний політик, на противагу бюрократу і сектанту.

Якби наш критик умів політично мислити, він без зусиль уявив би собі докази сталінців на противагу гаслу незалежної України: «це проти захисту СРСР»; «порушує інтереси єдності революційних мас»; «вигідно не революції, а імперіалізму». Іншими словами, сталінці повторили б усі три аргументи нашого автора. Завтра вони це неодмінно зроблять.

Кремлівська бюрократія говорить радянській жінці: позаяк у нас – соціалізм, то ти повинна відчувати себе щасливою і відмовитися від абортів (під загрозою покарання). Українцю він каже: оскільки соціалістична революція вирішила національне питання, то ти зобов'язаний відчувати себе щасливим в СРСР і відмовитися від думки про відокремлення (під страхом розстрілу).

Що каже жінці революціонер? «Ти сама вирішуєш, чи хочеш ти дитину, чи ні; я захищаю твоє право на аборт проти кремлівських жандармів». Українському народові він промовляє: «твоє власне ставлення до твоєї національної долі має для мене значення, а не “соціалістичні” софізми кремлівських жандармів; я всіма силами підтримаю твою боротьбу за незалежність!».

Сектант, як це з ним частенько буває, опиняється на стороні жандарма, прикриваючи статус-кво, тобто жандармське насильство, відірваними від життя млявими розмірковуваннями про перевагу соціалістичного об'єднання національностей над їх роздробленням. Відокремлення України є, безсумнівно, мінусом у порівнянні з добровільною і рівноправною соціалістичною федерацією, але воно є безсумнівним плюсом у порівнянні з бюрократичним придушенням українського народу. Щоб тісніше і чесніше зійтися, потрібно буває іноді попередньо розійтися. Ленін не раз посилався на той факт, що відносини між норвезькими та шведськими трудящими виявились краще і тісніше після розриву примусової унії між Швецією та Норвегією.

Треба виходити з фактів, а не з ідеальних норм. За термідоріанську реакцію в СРСР, за поразку низки революцій, за перемоги фашизму, який почав за своїми планами перекроювати карту Європи, доводиться платити дзвінкою монетою у всіх ділянках, у тому числі і в галузі українського питання. Якщо ігнорувати народжене в результаті поразок нове

положення, удаючи, що нічого особливого не сталося і протиставляючи неприємним фактам звичні абстракції, то можна подарувати реакції останні шанси на реванш у більш-менш близькому майбутньому.

Гасло незалежної України наш автор тлумачить так: «Спочатку радянська Україна повинна бути звільнена від решти Радянського Союзу, потім ми будемо мати пролетарську революцію і об'єднання з рештою України». Але як же звільнитися без попередньої революції? Виходить зачароване коло, і гасло незалежної України, як і «помилкова логіка» Троцького виявляються безнадійно скомпрометовані. Насправді ця курйозна послідовність – «спочатку» і «потім» – є лише чудовий зразок схоластичного мислення. Бідолашний критик не має навіть і гадки про те, що історичні процеси можуть відбуватися не «спочатку» і «потім», а паралельно, впливаючи один на одного, прискорюючи або сповільнюючи один одного, і що завдання революційної політики полягає саме в тому, щоб прискорити дію і взаємодію прогресивних процесів. Гасло незалежної України спрямоване безпосередньо проти московської бюрократії і дає можливість пролетарському авангарду згуртувати навколо себе селянські маси. З іншого боку, те саме гасло відкриває для пролетарської партії можливість керівної ролі в національному українському русі в Польщі, Румунії та Угорщині. Обидва ці політичні процеси будуть штовхати революційний рух уперед і підвищувати в ньому питому вагу пролетарського авангарду.

Мої посилання на те, що робітники і селяни в Західній Україні (Польща) не бажають приєднатися до нинішнього Радянського Союзу і що цей факт теж служить доказом на користь незалежності України, наш розумник парирує тим, що, якби навіть вони хотіли, то не могли б цього зробити, бо приєднатися до Радянського Союзу вони могли б лише «після пролетарської революції в Західній Україні» (мабуть, у Польщі). Іншими словами: зараз відокремлення України неможливе, а після перемоги революції воно було б реакційне. Знайома мелодія! Люксембург, Бухарін, П'ятаков [Критичні зауваження Рози Люксембург щодо політики Леніна та більшовиків стосувалися, зокрема, і неприйняття нею поступок національно-визвольним рухам. Усередині більшовицької партії Микола Іванович Бухарін очолював у 1918 р. групу «лівих комуністів», котра виступала проти Брестського миру – за «революційну війну» проти Німеччини. Зокрема, до «лівих комуністів» тоді належав і один з лідерів київських більшовиків Георгій Леонідович П'ятаков, який не бачив необхідності в підтримці незалежності України] і багато інших висували супроти програми національного самовизначення саме цей аргумент: за капіталізму – утопія, за соціалізму – реакція. Аргумент докорінно помилковий, бо ігнорує епоху соціальної революції та її завдання. Правильно, що за панування імперіалізму справжня, міцна і надійна незалежність малих і середніх націй неможлива. Правильно, також, що за розгорнутого соціалізму, тобто за прогресивного відмирання держави, питання про національні кордони втрачить значення. Але між цими двома моментами – сьогоdnішнім днем і довершеним соціалізмом – простягаються ті самі десятиліття, протягом яких ми збираємося здійснити нашу програму. Для мобілізації мас і їх виховання в перехідну епоху гасло незалежної радянської України отримує дуже велике значення.

Сектант ігнорує нехитро той факт, що національна боротьба, як одна з найбільш неспокійних і заплутаних, але вкрай важливих форм класової боротьби, не може бути припинена голими посиланнями на майбутню міжнародну революцію. Відвернувши свій погляд від СРСР і не зустрічаючи підтримки і керівництва з боку міжнародного пролетаріату,

дрібнобуржуазні й навіть пролетарські маси Західної України стають жертвою реакційної демагогії. Відповідні процеси відбуваються поза сумнівом і в радянській Україні, тільки їх важче виявити. Гасло незалежної України, своєчасно висунуте пролетарським авангардом, призведе до необхідного розшарування дрібної буржуазії, полегшуючи її низам союз з пролетаріатом. Тільки таким шляхом і можна готувати пролетарську революцію.

«Якщо робітники здійснять успішну революцію в Західній Україні... – не вгамовується наш автор, – чи повинна наша стратегія вимагати тоді, щоб радянська Україна відокремилася і з'єдналася з західною частиною? Якраз навпаки». Ця фраза вичерпує всю глибину «нашої стратегії». Знову той самий мотив: «якщо робітники зроблять»... Сектант задовольняється логічними висновками з уже нібито здійсненої переможної революції, тоді як для революціонера все питання полягає в тому, як прокласти дорогу до революції, як полегшити масам підхід до неї, як наблизити революцію, як забезпечити її перемогу. «Якщо робітники зроблять» переможну революцію, справа буде, звичайно, просуватися добре. Але переможної революції зараз немає, а є переможна реакція. Знайти міст від реакції до революції – це завдання! У цьому, до речі сказати, полягає сенс всієї нашої програми перехідних вимог («Агонія капіталізму і завдання Четвертого Інтернаціоналу»). Не дивно, якщо сектанти всіх мастей не розуміють її сенсу. Вони оперують абстракцією імперіалізму і абстракцією соціалістичної революції. Питання про перехід від реального імперіалізму до реальної революції, питання про те, як мобілізувати маси на цій історичній основі для завоювання влади, залишається для безплідних мудраків книгою за сімома печатками.

Нагромаджуючи без розбору грізні обвинувачення, наш критик заявляє, що гасло незалежної України слугує інтересам імперіалістів і сталінців, бо воно засноване на «повному запереченні позиції захисту Радянського Союзу». До чого тут «інтереси сталінців», зрозуміти неможливо. Але обмежимося питанням про захист СРСР. Погрожувати цьому захисту незалежна Україна могла б лише в тому випадку, якби була ворожа не тільки бюрократії, а й СРСР. Проте при такому (явно помилковому) припущенні, як може соціаліст вимагати утримання ворожої України у складі СРСР? Чи йдеться лише про період національної революції? Однак неминучість політичної революції проти бонапартистської бюрократії наш критик начебто визнає. Тим часом ця революція, як будь-яка революція, безсумнівно, становить відому небезпеку з точки зору оборони. Як бути? Якби критик продумав питання, він відповів би, що ця небезпека є неминучим історичним ризиком, від якого не можна ухилитися, бо під пануванням бонапартистської бюрократії СРСР неминуче приречений на загибель. Те ж міркування цілком стосується і революційного національного повстання, яке представляє лише своєрідний фрагмент політичної революції.

Примітно, що найбільш серйозний аргумент проти незалежності взагалі не приходить нашому критику в голову. Господарство СРСР має плановий характер. Господарство радянської України входить до складу цього плану. Відокремлення України загрожує розривом плану і зниженням продуктивних сил. Однак і цей аргумент не має вирішальної сили. Економічний план не є свята святих. Якщо національні частини федерації, незважаючи на єдність плану, тягнуть нарізно, значить план не задовольняє їх. План є справою рук людських: його можна перебудувати відповідно до нових кордонів. Оскільки план вигідний також і для України, вона сама захоче і зможе досягти з Радянським Союзом необхідної економічної угоди, як і зуміє досягти необхідного військового союзу.

Не можна також забувати, що в теперішній економічний план розкрадання і свавілля бюрократії входять важливою складовою частиною і лягають тяжкою даниною на Україну. План потребує радикального перегляду насамперед під цим кутом зору. Захиріла правляча каста систематично руйнує господарство, армію, культуру, знищує кращих людей країни, підготовлює катастрофу. Врятувати спадщину революції можна тільки шляхом перевороту. Що сміливіше і рішучіше буде політика пролетарського авангарду, зокрема і в національному питанні, то успішнішим буде революційний переворот, то меншими виявляться його накладні витрати.

Гасло незалежної України означає не те, що Україна назавжди залишиться ізольованою, а лише те, що питання про свої взаємини з іншими частинами Радянського Союзу і з західними сусідами вона буде заново визначати сама, з власної волі. Візьмемо найбільш вигідний для нашого критика ідеальний випадок. Революція відбувається одночасно у всьому Радянському Союзі. Бюрократичний спрут задушений і скинутий. Має бути установчий з'їзд рад. Україна хоче по-новому визначити своє ставлення до СРСР. Навіть наш критик визнає за нею, сподіваємось, це право. Але щоб вільно визначити свої відносини з іншими радянськими республіками, щоб мати право сказати: так чи ні, Україна повинна принаймні на установчий період повернути собі повну свободу дій. Це і називається державною незалежністю. Тепер уявімо собі, що революція охоплює одночасно також Польщу, Румунію та Угорщину. Всі частини українського народу отримують свободу і вступають у переговори про об'єднання з радянською Україною; всі вони прагнуть у той же час сказати своє слово з питання про взаємовідносини об'єднаної України з Радянським Союзом, радянською Польщею та ін. Щоб вирішити ці питання, знадобиться, очевидно, установчий радянський з'їзд об'єднаної України. Але «установчий» з'їзд і означає з'їзд незалежної держави, яка збирається заново визначити як свій внутрішній режим, так і своє міжнародне становище.

Можна з великою ймовірністю припустити, що у разі перемоги міжнародної революції об'єднані тенденції відразу отримають велику силу, і всі радянські республіки знайдуть необхідні форми зв'язку і співпраці. Але мету цю буде досягнуто тільки за умови повного руйнування старих примусових зв'язків, а отже і старих кордонів; тільки за умови повної незалежності кожної з договірних сторін. Щоб прискорити і полегшити цей процес, щоб зробити в майбутньому можливим справді братерський союз народів, прогресивні робітники-великороси повинні вже тепер зрозуміти причини українського сепаратизму, його силу, його історичну законність, і повинні без будь-яких натяків заявити українському народу, що вони готові всіма силами підтримати гасло незалежності Радянської України в спільній боротьбі проти самодержавної бюрократії та імперіалізму.

Дрібнобуржуазні українські націоналісти вважають гасло незалежності України правильним, але заперечують проти поєднання цього гасла з пролетарською революцією. Вони хочуть незалежної демократичної, а не радянської України. Розбирати тут докладно це питання немає підстав, тому що воно стосується не тільки однієї України, а загальної оцінки всієї нашої епохи і розбиралося нами багато разів. Відзначимо лише найважливіші міркування. Демократія вироджується і гине навіть у старих своїх метрополіях. Тільки найбільш багаті колоніальні імперії чи особливо привілейовані буржуазні країни утримують ще нині демократію, але й там вона явно йде до занепаду. Немає жодних підстав сподіватися на те, що порівняно бідна і відстала Україна зможе створити і утримати режим

демократії. Та й сама незалежність України в імперіалістичному оточенні була б недовговічною: приклад Чехословаччини досить красномовний. Поки панують закони імперіалізму, доля дрібних і середніх націй залишається хиткою і ненадійною. Перекинути імперіалізм може тільки пролетарська революція. Головною частиною української нації є нинішня радянська Україна. Розвиток промисловості створив тут могутній суто український пролетаріат. Йому належить бути керівником українського народу у всій його подальшій боротьбі. Український пролетаріат хоче вирватися з лещат бюрократії. Але він не хоче йти назад, до буржуазної демократії. Гасло демократичної України виявилось історично запізнлим. Воно придатне хіба лише для втіхи буржуазних інтелігентів. Мас воно не об'єднає. А без мас не можна звільнити і об'єднати Україну.

Наш суворий критик на кожному кроці повторює на нашу адресу слово «центризм»; вся стаття написана ним, за його власними словами, щоб викрити яскравий зразок нашого «центризму». Але він жодного разу не намагається навіть показати, в чому ж власне полягає «центризм» гасла незалежної радянської України. Та це й було б нелегким завданням. Центризмом називається така політика, яка, будучи опортуністичною по суті, прагне здаватися революційною за формою. Опортунізм полягає в пасивному пристосуванні до правлячого класу, до його режиму, до того, що наявне, в тому числі, звичайно, і до державних кордонів. Центризм повністю поділяє цю основну рису опортунізму, але, пристосовуючись до невдоволених робітників, прикриває її радикальними коментарями. Якщо виходити з цього наукового визначення, то виявиться, що центристською є повністю і цілком позиція нашого злощасного критика. Він виходить з даних (з точки зору розумної = (революційної) політики – випадкових кордонів, що розтинають нації на частини, як з чогось непорушного. Міжнародна революція, яка є для нього факірським заклинанням, а не живою реальністю, повинна неодмінно прийняти ці кордони за початкову точку. Відцентрові національні тенденції, які можуть влитися або в канал реакції, або в канал революції, його не цікавлять. Вони порушують його ледачу адміністративну схему, побудовану за принципом: «спершу» – «потім». Від боротьби за національну незалежність проти бюрократичного придушення він відхрещується розмірковуванням про переваги соціалістичної єдності. Іншими словами: його політика (якщо схоластичні коментарі чужої політики можна назвати політикою) несе на собі найгірші риси центрризму.

Сектант є опортуніст, що боїться самого себе. У сектантстві опортунізм (центризм) залишається на перших порах згорнутим, у вигляді ніжної бруньки. З плином часу брунька розгортається на третину, на половину і більше. Ми маємо тоді курйозні комбінації сектантства і центрризму (Верекен [Джордж Верекен (1894–1978) – член бельгійської секції Четвертого Інтернаціоналу, фракцію якого Троцький критикував за політичне сектантство]), сектантства і низькопробного опортунізму (Снефліт [Хенк Сневліт (1883–1942) – нідерландський комуніст, який також допомагав у створенні компартій Китаю та Індонезії. Як профспілковий діяч ініціював низку значних страйків. Вийшовши у 1927 р. із компартії через несприйняття сталіністської лінії, створив Революційну соціалістичну робітничу партію, котра підписала «декларацію чотирьох» разом із очолюваною Троцьким Міжнародною комуністичною лігою, але згодом розійшлася з троцькізмом. У 1939 р. партія Сневліта засудила позицію Троцького про «захист Радянського Союзу у війні», характеризуючи устрій СРСР як державний капіталізм, а сталінізм – як «найгіршу форму

фашизму». У роки Другої світової війни (яку визначав як імперіалістичну з усіх боків) був організатором антифашистського Опору. Розстріляний гестапівцями; страту зустрів співом «Інтернаціоналу»). Іноді ж брунька загниває в нерозгорнутому вигляді (Олер [Х'юго Олер (Ойлер; 1903–1983) – учасник соціалістичного руху в США. Очолював групу всередині Соціалістичної робітничої партії, котра виступила проти ентризму (вступу) троцькістів до Соціалістичної партії; був виключений у 1935 р. та створив Революційну робітничу лігу. Тоді Ойлер оголосив, що Троцький у 1934 р. «відійшов від марксизму», приписавши йому підтримку «лівобуржуазних урядів»]). Якщо не помиляємося, Олер і є редактором «Марксиста».